

ІСТОРИЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ЖУРНАЛІСТИКИ

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2020: 48; 3–12 • DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vjo.2020.48.10524>

УДК 070:614.4(477.43/44)"1919/1920"

ВИСВІТЛЕННЯ ЗАХОДІВ ЩОДО ЛІКВІДАЦІЇ ВОГНИЩ ІНФЕКЦІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ НАСЕЛЕННЯ ПОДІЛЛЯ У 1919–1920 рр. НА ШПАЛЬТАХ ТОДІШНІХ МІСЦЕВИХ ГАЗЕТ

Тетяна Байлема

*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
вул. Острозького, 32, 21100, Вінниця, Україна*

e-mail: btm83@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-7451-7377>

В статті на матеріалах періодики Поділля 1919-1920 рр. досліджено маловідомі аспекти діяльності українського уряду доби національно-визвольних змагань 1919-1920 рр. стосовно боротьби з інфекційними захворюваннями населення Поділля. З'ясовано основні заходи щодо ліквідації вогнищ інфекційних захворювань. Виявлено низку факторів, які стали причинами неефективної і недостатньої боротьби з інфекціями, особливо в місцях великого скупчення військ, як це було на Поділлі.

Ключові слова: медико-санітарне забезпечення, опікування, плямистий тиф, висипний, зворотний тиф, «іспанка», азіатська холера, венеричні хвороби.

1. Постановка проблеми. Становлення України як суверенної держави спричинює зацікавлення вітчизняної історичної науки до джерельної бази з історії національного відродження. Тому однією з важливих проблем історичної науки є дослідження періодики, де зосереджено велику кількість матеріалів, що становлять багату джерельну базу для вивчення історичних подій періоду Української революції 1917-1920-х рр.

Мета статті полягає в тому, щоб на підставі аналізу газетної періодики Поділля 1919-1920 рр. з'ясувати основні заходи українських урядів та місцевої влади щодо ліквідації вогнищ інфекційних захворювань місцевого населення; виявити низку факторів, які стали причинами неефективної і недостатньої боротьби з інфекціями, особливо в місцях великого скупчення військ, як це було на Поділлі.

Відсутність коштів на утримання хворих, медичного персоналу, запізніла допомога Міжнародного Червоного Хреста призвели до катастрофічних наслідків.

2. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українській пресі 1917-1920 рр., як джерелу вивчення державотворчих процесів в добу національної революції, приділяли увагу численні вітчизняні науковці, які свої дослідження присвячували, як

правило, подіям в Києві, зрідка тим містам, до яких перебазовувались державні установи УНР, периферію ж історики майже не досліджували.

Для дослідження та аналізу матеріалів української періодики, як масового історичного джерела, велике значення мають ґрунтовні праці українських учених Г. Боряка, І. Войцехівської, Я. Грицака, Я. Дашкевича, М. Дмитрієнко, Л. Дубровіної, Я. Ісаєвича, Я. Калакури, І. Кураса, Ю. Мицика, Р. Пирога, Ю. Пінчука, В. Потульницького, О. Реєнта, М. Романюка, В. Смоля, П. Соханя, П. Тронька, В. Ульяновського та ін.¹

3. Методологічна основа дослідження. Основою дослідження є інформаційний, функціональний та системний підходи; використано такі методи: теоретичні (історико-теоретичний і системний аналіз газетної періодики та архівних матеріалів доби Директорії, за допомогою яких описано й обґрунтовано результати дослідження стосовно поширення інфекційних захворювань і боротьби місцевої влади з ними); емпірично-теоретичні (метод фактологічного аналізу – для виявлення особливостей становища лікарів і рівня сільської медицини загалом, боротьба якої з інфекційними захворюваннями була неефективною).

4. Виклад основного матеріалу дослідження. Система охорони здоров'я – це сукупність всіх організацій, інститутів і ресурсів, головною метою яких є поліпшення здоров'я людей. Для функціонування цієї системи потрібні кадрові ресурси, фінанси, інформація, устаткування й матеріали, транспорт, комунікації, а також дієве управління цією галуззю.

Відповідає за загальне функціонування системи охорони здоров'я в країні уряд. Але вміле керівництво в районах, містах і медичних установах зокрема також дуже важливе.

Подільська губернія під час Першої світової війни була прифронтовим районом з великою концентрацією військ. Серед військових масово поширювались різноманітні епідемії, захворювання, які призводили до втрат і серед цивільного населення. Ситуацію погіршувало й те, що інфекційно хворих військових евакуювали з фронту в середину країни, куди, окрім того, прибувало ще й чимало інфікованих біженців.

Статистичні дані з газети «Шлях» свідчать, що особливо неблагополучними щодо епідемічної ситуації на Поділлі були 1919–1920 роки. Уже в січні 1919 р. епідемія висипного тифу поширилась на низку повітів губернії. Лише на Ямпільщині він уразив 600, на Гайсинщині – 300 осіб. У Ольгопільському повіті лише з 1 до 8 травня 1919 року захворіло на висипний тиф – 269 чоловік, з них 52 померло, на черевний тиф захворіло – 37, померло – 6. Проте, згідно з повідомленнями лікарів цього повіту, справжня кількість хворих більш ніж в 10 разів переважала кількість зареєстрованих. Смертність від висипного тифу була досить високою і не підлягала навіть приблизному обліку. Приміром, у Брацлавському повіті були села, як-от: Столипіно, Войтівка, Клевино та інші, де хворіло або вже перехворіло все населення. У Вінниці в листопаді 1919 р. була створена особлива комісія з боротьби з висипним тифом. Вже за кілька днів існування комісії було відкрито безкоштовні лазні з дезінфекційною камерою (Шлях. – 1919. – 16 листопада).

¹ Купрійчук, В. (2012), Українська преса 1917-1920 років як джерело вивчення державотворчих процесів гуманітарного розвитку в добу національної революції, *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*, № 1, с. 258-265.

Стосовно цього питання 28 листопада 1919 р. відбулась нарада, на якій був присутній міністр народного здоров'я та опікування. Тут обговорили питання про заходи боротьби з епідеміями у м. Кам'янець-Подільському і його околицях. Прийнято рішення про такий метод боротьби: обслуговувати всі ліжка з хворими, що є у місті, без будь-якого розрізнення і поділу, а також військові шпиталі. Населення міста забезпечували безкоштовною лазнею і милом, але саме миття мало бути планомірним і навіть примусовим, особливо для тих мешканців квартир, де трапилися випадки захворювання на тиф. Для переведення на миття населення, місто поділялось на райони, догляд за якими здійснювали санітарні комісари під загальним керівництвом міського санітарного комісара, який також мав реєструвати хворих.

Не залишилась поза увагою і потреба поширення санітарного транспорту для перевезення хворих і речей для дезінфекції; ремонт і поширення міського водогону; проведення широких дезінфекційних заходів через організацію дезінфекційних рухомих відділень й улаштування дезінфекційних апаратів при лазнях; видання для населення відозв та брошур, які популяризували заходи безпеки. У цей час також видавались накази про негайну чистку дворів, вулиць, вигрібних ям, у разі невиконання – кара (ув'язнення без заміни на штраф). Надавалось право міському самоврядуванню збирати податок з населення на санітарні потреби².

Навесні 1919 року смертельною загрозою для життя людей став плямистий тиф. Цю хворобу переносили воші. Не захворіти на цю хворобу було дуже легко – підтримуючи чистоту. Найлегше було винищити вошей і гнид під час прання, виварювання та прасування білизни. Подільська газета «Шлях», від 17 листопада 1919 року, закликала: «не носити довгого волосся та міняти чисті сорочки щонайменш раз на тиждень. Підлогу в будівлях тримати в чистоті, щоденно їх підмітати і щонайменше два рази на тиждень мити підлогу окропом та добре провітрювати кімнати. Коли хтось все-таки захворіє, одразу потрібно покликати лікаря, який доставить хворого в лікарню. Найгірше обладнана лікарня все ж краще за брудне і парке своє помешкання. В лікарні щонайменше два рази на день оглядатиме хворого лікар, а вдома хворий лежатиме без допомоги і належного харчування». Газета також закликала пам'ятати, що хворий є розсадником хвороби, тому його потрібно негайно відокремити від інших членів сім'ї, соломі, на якій він лежав, спалити, а підлогу змити окропом. У газеті зазначалось: якщо люди будуть виконувати ці поради, лише тоді вони зможуть побороти недугу і будуть здорові.

У цьому ж випуску газети знаходимо і жахливу статистику. Наприклад, в першій половині квітня в невеликому селі Мар'янівка Кам'янецького повіту від тифу померло 20 селян, 45 були у важкому стані. Але були й такі села на Поділлі, за даними Міністерства народного здоров'я УНР, де тифом хворіло все населення, вимирали цілі родини. Смертність була такою високою, що часто не вистачало місця на цвинтарі для поховання (Шлях. – 1919. – 17 листопада).

Варто зазначити, що в Подільській губернії масово страждали від цих хвороб діти. Школи, де скупчувалась велика кількість дітей, були місцем поширення епідемії. Часто траплялись випадки, коли школярі, в сім'ї яких були хворі, приховували

² Байлема, Т. М. (2009), Охорона здоров'я як важливий напрям діяльності українських урядів доби національно-визвольних змагань 1917-1921 рр., *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*, №1(48), с. 48-54.

хворобу, а отже поширювали її серед дітей. У листопаді 1919 року через епідемію тифу були закриті дві вищі початкові школи у місті Вінниця в районі Малі-Хутора і Старому місті. Але хворобу заносили до шкіл не тільки діти, але й війська, які квартирувались у школах. У Вінниці, приміром, війська стояли у реальній школі та гімназіях, учні яких не навчалися через тиф (Шлях. – 1919. – 14 листопада).

Аналіз газетних видань осені–зими 1919 р. дає нам підстави стверджувати, що з настанням зими поширення хвороби зростало. Фінансове становище міст не давало змоги вжити особливих заходів для боротьби з епідемією. Як наслідок, наприклад, у Вінниці чимало населення хворіло і вмирало від тифу. Міська управа відрядила свого представника до Міністерства народного здоров'я з дорученням про негайну видачу грошей на боротьбу з пошестями (Шлях. – 1919. – 14 листопада).

У жовтні 1919 року, згідно з розпорядженням міністра народного здоров'я і опікування, вінницькому земству було асигновано кошти на боротьбу з пошестями у розмірі одного мільйона. Отримавши відповідну суму, міська управа відкрила безкоштовну лазню і розширила до максимуму діяльність лікарень (Шлях. – 1919. – 31 жовтня).

Зменшення поширюваності тифу найбільше залежало від місцевого самоврядування за участі громадських установ і суспільства. Потрібно зазначити, що там, де влада на місцях серйозно переймалась проблемами захисту здоров'я населення, ситуація була кращою. Вінницький союз споживчих товариств асигнував на боротьбу з висипним тифом 75 000 крб, окрім цього, виділив ще 52 820 крб на матеріал для пошиття ковдр (Шлях. – 1919. – 5 листопада).

Деякі організації допомагали не лише коштами: відділ садівництва Міністерства земельних справ провів заготівлю повидла, сушених овочів та меду для потреб війська та лікарень (Вісник. – 1919. – 1 серпня). Але такі заходи треба було ініціювати і організовувати, тим більше, що для цього не треба було чекати вказівок зі столиці.

1 грудня 1919 року відбулось засідання фінансової комісії при уряді УНР на Поділлі. Було ухвалено рішення об'єднати всі санітарні організації, і адміністративно, і фінансово, в одну санітарну організацію для боротьби з епідеміями у м. Кам'янці та його околицях. Також було вирішено асигнувати 7278 000 крб на втілення у життя заходів боротьби з епідеміями в Кам'янецькому повіті. З цієї суми було виділено 1 000 000 крб. на придбання дезінфекційних апаратів у Польщі³.

Наступного дня, 2 грудня, було ухвалено видати позику під 6% на рік у сумі 1 200 000 крб Кам'янецькій народній управі на підтримку дільничої земської медицини і утримання інфекційних бараків в Кам'янецькому повіті⁴. Члени вінницького комітету товариства Червоного Хреста на засіданні 14 листопада 1919 року своєю чергою вирішили продати частину червоно-хрестового майна для підтримання існуючих лікарень Червоного Хреста (Шлях. – 1919. – 16 листопада).

Український Червоний Хрест закликав робити пожертви, які б піднесли продуктивність боротьби з епідеміями. Також він відкрив нові епідемічні лікарні у Вінниці й околиці та розширив існуючі (Шлях. – 1919. – 31 жовтня).

³ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф. 3157, оп. 1, спр. 10, арк. 4.

⁴ ЦДАВО України, ф. 3157, оп. 1, спр. 10, арк. 5.

У Кам'янець-Подільській губернії товариство Червоного Хреста збирало інформацію про останні статистичні дані щодо поширення епідемії та про регіони, в яких населення найбільше потребувало лікарської допомоги. Потім за цією інформацією розробляли план діяльності Червоного Хреста⁵.

Загалом умови для боротьби з тифом були вкрай несприятливі. Не вистачало медичного обладнання, медикаментів, перев'язочних матеріалів, предметів санітарії тощо. Лікарні в зоні епідемії не мали вільних місць – хворі лежали не тільки в коридорах і на підлозі, а й надворі, прямо на землі. Лікарні перетворювались на небезпечні розсадники інфекцій. Це призводило до великої смертності лікарів, яких і без того не вистачало. Наприклад, у Кам'янці на плямистий тиф за короткий час занедужало 144 чоловік, з них – 10 лікарів, а померло 13, з них – 4 лікарі; від поворотного тифу занедужало 164 чоловік, з яких – 10 лікарів. Взагалі із 100 лікарів протягом 1919 року від тифу у Кам'янці померло 22 (Шлях. – 1919. – 1 жовтня).

Часто траплялись випадки, коли інфіковані лікарі помирали, залишивши своїх дітей сиротами. Наприклад, у доповіді Подільської губернської народної управи від 23 березня 1919 р. йшлося про надання допомоги дітям померлого 3 грудня 1917 року від плямистого тифу земського фельдшера Г. Я. Ціховського, який пропрацював у Ямпільській лікарні 17 років. Його дружина померла 9 травня 1918 року, залишивши трьох дітей круглими сиротами. Сиротам було видано страхове забезпечення у сумі 1000 крб. Земський лікар Ямпільського повіту П. Мальований та Ямпільська повітова управа відправили прохання до Міністерства народного здоров'я про призначення пенсії трьом сиротам та одноразової допомоги в сумі 300 крб., а також про виділення ще 300 крб. на навчання у гімназії дочці померлого земського фельдшера⁶.

У дуже важкому фінансовому становищі перебували на Поділлі лікарі. За свою важку працю медичний персонал отримував мізерну платню, скажімо, в Летичівському повіті лікарі отримували 380-500 крб на місяць, що в чотири рази менше, ніж у Проскурівському земстві, де для лікарів була більш-менш належна платня – 2200 крб. (Шлях. – 1919. – 1 жовтня). Один земський лікар на Поділлі змушений був надавати допомогу в радіусі 17 верст при нормі 5 верст. Про гостру нестачу лікарських кадрів свідчать й інші дані: на тримільйонне населення подільського краю припадало всього 700 лікарів. У середньому 1 лікар мав би обслуговувати 4285 осіб. Однак, за умов воєнного часу це співвідношення мало радше статистичне, а не реальне значення, бо основну увагу лікарі приділяли не цивільному населенню, а військовослужбовцям⁷.

Лікарям з Кам'янця доводилось щодня ходити по болоті до 1-го епідемічного військового шпиталю, який знаходився в полі, за 2-і версти від міста. Цей шпиталь був зовсім непридатний для зимового життя, не було опалення. А лікарка Нехотяєва, яка не мала змоги долати щоденно таку відстань, мешкала з немовлям у сирій кімнаті в підвалі шпиталю. Лікарі і навіть студенти 3-го курсу, які працювали в місті, отримували у кілька разів більшу заробітну плату. Лікарі цього шпиталю тому й

⁵ Державний архів Хмельницької області (ДАХО), ф.р. 260, оп. 1, спр. 115, арк. 7.

⁶ ДАХО, ф.р. 260, оп.1, спр. 5, арк. 103.

⁷ Головка, О. Ф. (1995), Інфекційні захворювання і медична допомога населенню Поділля в 1919-1920 роках, за ред. Баженова, Л. В., *Матеріали ІХ-ої Подільської історико-краєзнавчої конференції, Кам'янець-Подільський*, С. 307- 402.

вимагали у начальника санітарної частини м. Кам'янець допомоги або переведення шпиталю до міста⁸.

Боротьба із тифом у Вінниці у грудні 1919 р. мала дуже суперечливий характер. Незаможні люди давали гроші на податки для боротьби з тифом, бо знали, що коли доведеться лікуватись, то лікування своїм коштом обійдеться дорожче, аніж сплата податків. Заможні люди міркували інакше, вони знали, що на безоплатну допомогу чекати довго, а щоб мати лікаря коли потрібно, то йому треба добре заплатити. За таких умов недоцільно було сплачувати в комісію будь-яку суму. Вимагати сплачення податку від заможних людей можна було б через лікарів, які могли б відмовитись допомогти тим, хто не платив податку на боротьбу з тифом. Проте деякі лікарі самі не платили податку, до того ж їхній основний заробіток власне й складався із тих коштів, які платили їм багатії. Також не всі лікарі хотіли входити до комісії, яка займалась збором податку на боротьбу із тифом. Оскільки платня на цій посаді становила 5000 крб. на місяць, а на викликах до багатіїв можна було заробити за місяць 30000 крб., тому лікарів для людей незаможних постійно не вистачало (Шлях. – 1919. – 3 грудня).

Треба зазначити, що в цей період не вівся звіт щодо медикаментів, і цим користувались спекулянти. У аптеках поряд з ліками продавали тютюн, взуття, мед та інше.

Мільйони людей у світі померли від ще однієї страшної хвороби – холери. У країнах, де боролися з цією важкою хворобою, покращуючи загальні санітарні умови, холера більше не з'являлась. В Україні, як і в Російській імперії, вона з'являлась щорічно в різних куточках країни.

У пресі революційної доби наголошувалось, що заразитись цією хворобою було дуже просто. Мікроби, що провокували холеру, знаходились у блювотинні хворого, потрапляючи на різні предмети, вона й була джерелом зараження. Особливо небезпечним було блювотиння, що потрапляло на землю і заражало воду. Носіями холери були також мухи. Найкращий спосіб запобігання холері – це своєчасний вивіз нечистот і гною з населених місцевостей та очистка землі. Для деяких міст Поділля це було, виявляється, великою проблемою. Наприклад, у Вінниці, в районі старого міста, біля самої церкви здох кінь. Протягом кількох днів його розтягували собаки, сморід стояв жахливий. З огляду на небезпеку розвитку пошестей у місті потрібно було швидко прибрати коня, та це не зробили, оскільки не було встановлено, чий це обов'язок – прибрати мертвих тварин з вулиць (Шлях. – 1919. – 4 листопада). І така бездіяльність місцевої влади була, на жаль, непоодиноким.

У вересні 1919 року, за наказом Міністерства здоров'я, у Вінниці відбулась спеціальна нарада представників від земства, міського самоврядування, Червоного Хреста, санітарних лікарів та інших. На нараді було обговорено питання про заходи щодо боротьби з холерою. Було прийнято рішення створити земську амбулаторію, якої не було до цього часу; улаштувати кип'ятильники на ринках; провести очистку міських ринків від п'яниць, яких з'явилося там багато під час перебування більшовиків; негайно закінчити перепоховання розстріляних більшовиками громадян, закопаних в різних частинах міста; провести дезінфекцію в усіх випадках підозрілих захворювань; також прийнято рішення запросити тимчасовий персонал для санітар-

⁸ ЦДАВО України, ф. 3157, оп 1, спр. 9, арк. 26-26зв.

ного догляду. До виконання цих заходів було залучене міське самоврядування, а на їх здійснення потрібна була сума в розмірі 750 000 крб. Оскільки місто перебувало в складному фінансовому становищі, санітарний відділ міської управи звернувся до уряду про надання йому на цю суму авансу (Шлях. – 1919. – 25 вересня). Вже у жовтні від міністерства було отримано кредит в 50 000 крб., решту обіцяли надіслати протягом місяця (Шлях. – 1919. – 14 жовтня).

Проблеми практичної медицини і загроза епідемічної ситуації обговорювались на лікарських з'їздах. У приміщенні Кам'янець-Подільського українського державного університету 28-31 серпня 1919 року відбувся лікарський районний з'їзд. З'їзд визнав, що в земських та міських школах, гімназіях, семінаріях та ін. потрібно запровадити обов'язковий курс гігієни. Але, окрім з'ясування жалюгідного стану лікувальних закладів в містах і селах, неможливості функціонування десятків фельдшерських пунктів і ефективного впливу на вогнища інфекцій, з'їзд нічого не вирішив. Міністр охорони народного здоров'я і опікунства Д. Одрина, який брав участь у з'їзді, конкретного і дієвого виходу із ситуації запропонувати не зміг. 31 жовтня 1919 р. відбулося засідання спілки Проскурівських лікарів, на якому обговорювали факт захворювання на холеру в м. Проскуріві. Було зафіксовано 16 випадків захворювання, 13 хворих померло. Спілка лікарів постановила просити санітарну раду м. Проскурова вжити надзвичайні заходи для запобігання розповсюдженню епідемії азійської холери. Рада своєю чергою прийняла рішення відсилати всіх з підозрою на захворювання холерою до земського заразного бараку, де було відведено десять місць, ізольованих для хворих на холеру. У місті патрулювали санітарні вози для негайної ізоляції хворих. Червоний Хрест доставив дезінфекційний апарат. Для нагляду за діями, спрямованими на боротьбу з холерою, створено було колегію п'ятьох при земській управі (Голос села. – 1919. – 3 листопада).

Аналіз преси Подільської губернії дає підстави констатувати, що населення Поділля у 1917–1920 рр. масово хворіло також на венеричні хвороби. Хворі, часто не маючи змоги звернутись до лікаря, звертались по допомогу до знахарів чи бабок, які вчасно не виліковували хворобу, хворі запускали її, заражаючи свою родину та інших людей. Питання щодо боротьби з венеричними хворобами порушували на згаданому вище з'їзді лікарів в Кам'янці у серпні 1919 року. Лікарі визнали, що держава повинна збільшити в земських лікарнях кількість ліжок для венеричних хворих та улаштувати районні венеричні лікарні, розповсюдити серед народу відповідні листівки та улаштувати низку читань з метою інформування про те, як вберегтись від хвороби. Та відкриття таких лікарень відбувалось доволі повільно. Наприклад, в м. Літин лише в 1920 році відділ Охорони здоров'я для боротьби з венеричними хворобами відкрив одну спеціальну безкоштовну амбулаторію для венеричних хворих, яка знаходилась на вулиці Почтовій, № 7⁹.

На початку січня 1920 року на Поділлі поширилась епідемія висипного тифу. Станом на 26 лютого 1920 року із 915 хворих, які перебували на лікуванні в госпітальях і лікарнях Кам'янця-Подільського, 365 були інфіковані. Становище ускладнювалось тим, що на цей час набирала масштабів епідемія «іспанки», що супроводжувалась запаленням легенів, було виявлено й захворювання на азіатську холеру. З початком весни 1920 року випадків захворювань на тиф поменшало. Окрім того,

⁹ Державний архів Вінницької області (ДАВО), ф.р. 4942, оп. 1, спр. 36, арк.14.

зменшився контингент військових у містах. Вже у квітні, через відсутність коштів на утримання хворих і медичного персоналу, було закрито міську інфекційну лікарню в Кам'янці – одному із постійних епідеміологічних центрів Поділля. У травні інфекційних хворих була невелика кількість. Але проблема була у тому, що чимало козаків, які лежали у лікарнях міст, не могли бути виписані за браком одягу і взуття. 3-го липня 1920 року, коли епідемічної ситуації вже не існувало, Україна отримала від Міжнародного Червоного Хреста санітарне майно. Вантаж у вагонах прибув до Кам'янця¹⁰.

На жаль, ця допомога більше потрібна була під час епідемії, а не під час її спаду.

5. Результати і перспективи подальших досліджень.

Таким чином, дослідження періодики дають підстави зробити висновки, що в роки Української революції на Поділлі поширювались небезпечні інфекційні захворювання (плямистий тиф, висипний, зворотний тиф, «іспанка», азіатська холера, венеричні хвороби), які забрали життя тисяч подолян і військових, що перебували на Поділлі. Війна і революція внесли в Україну венеричні захворювання у набагато ширшому масштабі, ніж це було у мирний час. Боротьба з цим лихом вимагала добре продуманих державних заходів, яких, на жаль, було небагато через важке внутрішнє та зовнішнє становище молодій Українській державі.

Чимало проблем, притаманних становленню української державності в 1917–1920 роках, є й сьогодні. Передовсім, це проблеми сільської медицини, вони були болючими завжди, і в XIX, і XX столітті, вони надзвичайно актуальні й сьогодні, на початку XXI століття. Це також проблеми фінансування потреб медичної галузі і раціональне використання суспільних коштів, проблеми боротьби з інфекційними захворюваннями, проблеми, пов'язані із демографічною ситуацією і здоров'ям населення, та ціла низка інших проблем.

Отже, система охорони здоров'я продовжує страждати на системні недоліки, які повторюються і які, мабуть, були закладені в роботу цієї системи ще на початку її становлення. Системний аналіз історичного минулого дасть змогу виробити стратегію боротьби з інфекційними хворобами навіть в умовах недофінансування, наблизити нашу медичну галузь до європейської медицини. Безперечно, досвід вирішення цих проблем у 1919–1920 рр. на Поділлі, в інших регіонах та в Україні загалом, актуальний і сьогодні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Байлема, Т. М. (2009), Охорона здоров'я як важливий напрям діяльності українських урядів доби національно-визвольних змагань 1917-1921 рр., *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*, №1(48), с. 48-54.
2. Головка, О. Ф. (1995), Інфекційні захворювання і медична допомога населенню Поділля в 1919-1920 роках, за ред. Баженова, Л. В., *Матеріали ІХ-ої Подільської історико-краєзнавчої конференції, Кам'янець-Подільський*, с. 307- 402.
3. Державний архів Вінницької області (ДАВО), ф.р. 4942, оп. 1, спр. 36, арк.14.
4. Державний архів Хмельницької області (ДАХО), ф.р. 260, оп. 1, спр. 115, арк. 7.
5. ДАХО, ф.р. 260, оп.1, спр. 5, арк. 103.

¹⁰ ЦДАВО України, ф. 3157, оп. 1, спр. 9, арк. 19

6. Купрійчук, В. (2012), Українська преса 1917-1920 років як джерело вивчення державотворчих процесів гуманітарного розвитку в добу національної революції, *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*, № 1, с. 258-265.
7. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф. 3157, оп. 1, spr. 10, ark. 4.
8. ЦДАВО України, ф. 3157, оп. 1, spr. 10, ark. 5.
9. ЦДАВО України, ф. 3157, оп. 1, spr. 9, ark. 26-26зв.
10. ЦДАВО України, ф. 3157, оп. 1, spr. 9, ark. 19.

REFERENCES

1. Bajlema, T. M. (2009), Okhorona zdorov'ja jak vazhlyvyj naprjam dijajnosti ukrajinsjkykh urjadiv doby nacionaljno-vyzvoljnykh zmaghanj 1917-1921rr., *Visnyk Akademiji praci i socialjnykh vidnosyn Federaciji profspilok Ukrainy*, № 1(48), s. 48-54.
2. Gholovko, O. F. (1995), Infekcijni zakhvorjuvannja i medychna dopomogha naselennju Podillja v 1919-1920 rokakh, za red. Bazhenova, L. V., *Materialy IKh-oji Podiljsjkoji istoryko-krajeznavchoji konferenciji*, Kam'janecj-Podiljsjkyj, s. 307- 402.
3. Derzhavnyj arkhiv Vinnycjkoji oblasti (DAVO), f.r. 4942, op. 1, spr. 36, ark.14.
4. Derzhavnyj arkhiv Khmeljnyckoji oblasti (DAKhO), f.r. 260, op. 1, spr. 115, ark. 7.
5. DAKhO, f.r. 260, op.1, spr. 5, ark. 103.
6. Kuprijchuk, V. (2012), Ukrajinsjka prеса 1917-1920 rokiv jak dzherelo vyvchennja derzhavotvorchykh procesiv ghumanitarnogho rozvytku v dobu nacionaljnoji revoljuciji, *Visnyk Nacionaljnoji akademiji derzhavnogho upravlinnja pry Prezydentovi Ukrainy*, # 1, s. 258-265.
7. Centralnyj derzhavnyj arkhiv vyshhykh orghaniv vlady ta upravlinnja Ukrainy (CDAVO Ukrainy), f. 3157, op. 1, spr. 10, ark. 4.
8. CDAVO Ukrainy, f. 3157, op. 1, spr. 10, ark. 5.
9. CDAVO Ukrainy, f. 3157, op. 1, spr. 9, ark. 26-26zv.
10. CDAVO Ukrainy, f. 3157, op. 1, spr. 9, ark. 19.

COVERAGE OF MEASURES OF THE EXTIRPATION OF THE CENTRE OF INFECTIOUS DISEASES AMONG THE RESIDENTS OF PODILLYA IN THE 1919–1920s

Tetyana Baylema

*Vinnitsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsubynsky,
32, Ostrohsky Str., 21100, Vinnitsia, Ukraine*

e-mail: btm83@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-7451-7377>

Research methodology. The basis of the research is informative, functional and systematic approaches; the following methods were used: theoretical (historical-theoretical and systematic analysis of newspapers and archival materials of the days of the Directory, by which the results of the study of the spread and control of infectious diseases by local authorities are described and grounded); empirical-theoretical (method of factual analysis – to identify the peculiarities of the doctors' surrounded and rural medicine in general, where the struggle against infectious diseases was inefficient).

Results. The little-known aspects of the activities of the Ukrainian government in the period of national liberation movement of the 1917-1920s concerning the control of infectious diseases are investigated. The essential measures of the extirpation of centre of infectious diseases have been identified. A number of factors have been identified that have led to ineffective and inadequate control of infections, especially in the areas of large troop concentration, as was the case in Podillya. Lack of funds for the maintenance of patients, medical staff, the late assistance of the International Red Cross led to catastrophic consequences.

Novelty. The article examines the little-known aspects of the activities of the Ukrainian government during the period of national liberation movement of 1917-1920 concerning the control of infectious diseases of the population of Podillya.

Practical importance. The health care system tends to suffer from the same drawbacks. Lack of funding, slow reforms, shortage of highly skilled staff, mass disease for infectious diseases such as measles, diphtheria require analysis of experience of solving these problems in the 1919-1920s. Systematic analysis of the historic past will enable us to work out the strategy of struggle against infectious diseases even in the case of the shortage of funding, and to get our medicine close to European medicine.

Key words: health care, nurturance, typhoid fever, relapsing fever, influenza, asiatica, sexually transmitted diseases.